

канд. техн. наук **В. А. Савенком** і с. н. с. **О. Г. Рожковою**. Особливістю програмних засобів цієї розробки є використання постреляційної системи керування базами даних *Cache*, яка демонструє продуктивність у 20 разів вищу за продуктивність систем, розробка яких первісно базувалася на реляційних моделях представлення даних (*Informix*, *Oracle*, *Sybase* тощо).

Заступник генерального директора науково-виробничого об'єднання «Інформсистема» (Росія) **Л. В. Лєвова** та керівник Служби розробки програмних засобів **С. В. Єфремов** провели презентацію автоматизованої інформаційно-бібліотечної системи *MAPK-SQL*. Вона поряд з системою автоматизації бібліотек *ІРБІС* (ДПНТБ Росії) є однією з найбільш поширених на теренах СНД. В Україні *MAPK-SQL* використовує Національна бібліотека України для дітей. Система *MAPK-SQL* базується на архітектурі «клієнт–сервер» і функціонує під управлінням операційної системи *Windows NT/2000* на серверній частині, для клієнтських місць використовується *Windows 95/98/2000*. У якості *SQL*-серверів можуть встановлюватися *MS SQL*, *Oracle*, *Sybase*. Функціонально система включає 8 модулів: «Адміністратор», «Комплектування», «Каталогізація», «Абонемент», «Пошук», «Книгозабезпечення», «*MAPK-SQL Internet*» і «Провайдер баз даних».

Для бібліотечної спільноти особливий інтерес представили взаємодоповнюючі виступи н. с. НБУВ **А. Г. Федорчука**, н. с. **В. Г. Шишкіної** та н. с. **Т. І. Третяк**, в яких вони розповіли про інформаційно-аналітичну систему, з використанням якої здійснюється багатоаспектний прес-моніторинг іміджу бібліотек України у газетній періодиці. Для формування інформаційних ресурсів даної системи при щоденному перегляді нових надходжень до газетного відділу Бібліотеки відбираються публікації, які презентують бібліотечну справу та діяльність бібліотек на сторінках понад 300 українських газет. Для наповнення бази даних системи методом контент-аналізу тексту виявляються ключові щодо досліджуваної теми фрагменти публікацій. Виділені цитати індексуються згідно з розробленим класифікатором і разом з бібліографічним описом документа заносяться до бази даних. Застосування спеціальних інформаційних техно-

логій при обробці сформованих інформаційних ресурсів дозволяє отримувати різним чином структуровані ключові фрагменти публікацій та статистичні таблиці. Учасникам конференції було продемонстровано матеріали прес-моніторингу «Сьогодення українських бібліотек», який являє собою аналітичний огляд газетних публікацій за січень–серпень 2003 р. За досліджуваний період до інформаційної системи було занесено понад 1,3 тис. фрагментів публікацій з більш як 200 газетних видань України. Зміст публікацій засвідчує зацікавленість суспільства станом справ у бібліотечній сфері, діяльність яких оцінюється позитивно. Матеріали цього моніторингу викладено на веб-сайті НБУВ, і він доступний для користувачів Інтернет.

Обговорювалися на семінарі й питання інновацій у розвитку бібліотечних сервісів в Інтернет (інженер НБУВ **В. М. Пономаренко**), інтелектуалізації інформаційно-пошукових систем бібліотек (м. н. с. НБУВ **Ю. В. Яковлева**), використання Інтернет-технологій для інформаційного забезпечення бізнес-структур (канд. іст. наук, доцент Державної академії керівних кадрів культури і мистецтв **М. Б. Проценко**) та при формуванні електронних бібліотечно-інформаційних ресурсів (бібліотекар НБУВ **О. П. Башкатова**), науково-інформаційного забезпечення інноваційних процесів в Україні (м. н. с. НБУВ **Т. В. Симоненко**), економічної ефективності бібліотечного обслуговування з використанням телекомунікаційної технології замовлення літератури (пров. бібліотекар НБУВ **Н. Ф. Самохіна**).

У цілому семінар продемонстрував наявність у вітчизняних бібліотек ряду практичних досягнень у сфері інноваційної діяльності, засвідчив великі потенційні можливості для трансформації з ортодоксально-стабільних суспільних інститутів у рушійну силу суспільного прогресу, в механізм забезпечення змістовного й упевненого перетворення нашого суспільства в суспільство інформаційне.

Леонід КОСТЕНКО,

канд. техн. наук, с. н. с., зав. відділу НБУВ

© Л. Й. Костенко, 2003

Національний формат представлення бібліографічних даних УКРМАРК

У роботі науково-практичного семінару «Національний формат представлення бібліографічних даних УКРМАРК» (наук. кер. – канд. екон. наук, с. н. с., заст. генерального директора НБУВ **А. О. Чекмарьов**, зав. відділу наукової бібліотеки ім. М. Максимовича Київського національного університету ім. Тараса Шевченка **Н. В. Кириченко**; учений секретар – н. с. НБУВ **О. В. Ісаєва**) взяли участь понад 30 фахівців у галузі інформаційних технологій та розвитку бібліотечної справи: у повному складі члени міжвідомчої робочої групи з розробки Національного формату УКРМАРК, представники Бібліотеки Академії державної податкової

служби України (м. Ірпінь), директор Товариства «НВП «Ідея» (м. Донецьк) **І. Н. Яковсон**, представники Державної бібліотеки України для юнацтва, Державної науково-педагогічної бібліотеки України, Публічної бібліотеки ім. Л. Українки, Бібліотеки Національного аграрного університету, фахівці та студенти.

Актуальність проведення цього семінару з чітко окресленою науково-практичною спрямованістю важко переоцінити, враховуючи важливість та термінову необхідність створення такого документа, як національний формат України.

Виступом н. с. НБУВ О. В. Ісаєвої «Концептуальна модель Національного формату представлення бібліографічних даних УКРМАРК» розпочато роботу семінару. Доповідачка підкреслила, що в Україні державний стандарт на формат бібліографічного запису в електронному середовищі відсутній. Маючи на увазі під форматом стандартизований набір елементів для машиночитаних бібліографічних записів з відповідними показниками полів, слід виділити декілька функціональних різновидів форматів: внутрішньосистемний, комунікативний, каталогізаційний з привнесенням до двох останніх з перерахованих статусної ознаки – національний, державний.

Внутрішньосистемні або *внутрішньобібліотечні* формати функціонують, зазвичай, у всіх великих бібліотеках і досить істотно, якщо не принципово, відрізняються навіть тоді, коли ґрунтуються на тому самому прототипі, що обумовлено різною практикою каталогізування, різною технологією обробки надходжень, різними видами вихідних форм (каталоги, внутрішні супровідні документи і т. п., різним програмним забезпеченням). *Формат каталогізації* – вихідний формат для внутрішнього представлення елементів бібліографічного запису в БД і правила їх створення. *Комунікативний формат* – формат для обміну готовими даними і правила їх створення. *Національний формат каталогізації* – реалізований у форматі рекомендації по наповненню бібліографічних БД з метою їхньої відповідності форматам СІБВС, єдиним правилам бібліографічного опису і національному комунікативному формату.

УКРМАРК, виходячи із базових визначень форматів, можна охарактеризувати з урахуванням трьох аналітико-методологічних підходів:

- ◆ предметно-об'єктний – формат бібліографічний;
- ◆ функціональний – формат сумісно каталогізаційний та комунікативний;
- ◆ статусний – національний з послідовним статусом державного формату.

Далі доповідачка ознайомила слухачів з історією створення УКРМАРКу, підкресливши його універсальність щодо всіх різновидів документів.

Формат УКРМАРК являтиме собою комплекс документів, до якого входитимуть:

- ◆ *формат-основа* УКРМАРК міститиме опис структури формату, маркера запису, повний перелік полів з індикаторами, підполями та методичними напрацюваннями з їх заповнення та використання для загального спектра документів;
- ◆ *спеціалізовані формати* для авторитетних даних, для класифікаційних даних, також Holding-формат (модуль комплектування та збереження примірників);
- ◆ комплекс посібників з використання УКРМАРКу для спецвидів документів.

Проблемам, пов'язаним з відпрацюванням корпоративного підходу до створення об'єднаних електронних каталогів на прикладі досвіду співпраці бібліотек вищих навчальних закладів було присвячено виступ зав. відділу наукової бібліотеки КНУ ім. Тараса Шевченка

Н. В. Кириченко «Корпоративна каталогізація та проблеми форматів». У доповіді було підкреслено, що в процесі створення БД конкретної бібліотеки виникає низка спільних проблем. Ці проблеми викликані відсутністю єдиної національної програми в галузі автоматизації бібліотечної справи. Доповідачка відзначила: «Ми не маємо національного комунікативного формату, що утруднює обмін даними; імовірно, повинні бути переглянуті і приведені у відповідність з машинними методами обробки правила бібліографічного опису; украй повільно ведеться робота в галузі розробки і стандартизації української термінології, що негативно позначається на лінгвістичному забезпеченні бібліотечних систем і однаковості створення пошукового образу документа».

Було охарактеризовано поняття корпоративної бібліотечної сфери. Бібліотечним консорціумом або корпорацією прийнято називати об'єднання бібліотек для спільної реалізації загальних цілей і завдань, пов'язаних зі створенням і використанням інформаційних ресурсів. Виділяють чотири види бібліотечних корпоративних систем і принципи їхньої реалізації. До них відносять:

- ◆ зведені каталоги;
- ◆ бібліотечні системи корпоративної каталогізації;
- ◆ регіональні корпоративні бібліотечно-інформаційні системи;
- ◆ міжрегіональні і міжвідомчі об'єднання бібліотек.

Відповідно до Програми інформатизації, прийнятої в Україні, бібліотечні фонди й інформаційні ресурси бібліотек включені до складу державних загальнодоступних інформаційних ресурсів. Під інформатизацією бібліотек розуміють автоматизацію бібліотечно-інформаційних процесів і створення інформаційних ресурсів на основі нових інформаційних технологій. У даний час країна не має жодної системи, що функціонує в загальнодержавному масштабі. При цьому спостерігається тенденція до розвитку подібних систем – систем корпоративного рівня – у регіонах України. Як правило, метою цих проектів є створення систем з можливостями поділу функцій між організаціями при складанні зведених (загальних) каталогів. Підсумовуючи, доповідачка відзначила, що для ефективного реалізації корпоративних (мережевих, розподілених) проектів різних масштабів потрібна розробка й адаптація бібліотечних систем, що підтримують стандартні формати представлення даних і стандартні протоколи/служби для обміну цими даними.

У доповіді канд. іст. наук, зав. відділу НБУВ І. П. Антоненко «Форматне забезпечення авторитетних даних в УКРМАРК» висвітлено необхідність створення в Україні системи національних файлів авторитетних даних. Це дасть можливість уніфікації основних пошукових елементів бібліографічних записів, таких як імена осіб, назви установ/організацій, конференцій, уніфіковані та географічні назви, предметні рубрики) та дозволить підвищити ефективність пошуку бібліографічної інформації, накопиченої в бібліотечно-інформаційних системах та обміну нею. Інформаційною осно-

вою створення таких файлів має стати український національний формат представлення авторитетних даних, основою для розробки якого обрано UNIMARC/Authorities. Передбачається повна інформаційна сумісність національних форматів представлення бібліографічних і авторитетних даних, оскільки між ними існує не тільки структурна та змістовна ідентичність, а й інформаційний зв'язок. Співставленість цих форматів належить до трьох основних складових авторитетних та бібліографічних записів: структурі записів, визначникам змісту (за виключенням міток полів) та змісту записів. Доповідачка окреслила основні цілі формування авторитетних файлів: підтримка процесу каталогізації, зокрема формування заголовків бібліографічних записів; визначення та коригування помилок у заголовках; встановлення взаємозв'язків поміж варіантами заголовків і спорідненими заголовками на основі розвинутої системи посилань, підвищення повноти та точності бібліографічного пошуку.

Доповідь н. с. НБУВ І. І. Багрій «Визначення тематики в національному форматі УКРМАРК» присвячено розкриттю тематики твору у бібліографічних записах, створених на основі формату УКРМАРК. Визначення тематики в УКРМАРКу як UNIMARC-похідному форматі здійснюється за допомогою комплексу записів, зроблених у різних форматах родини УКРМАРК. Насамперед, це бібліографічні записи, котрі містять поля б– блоку Формату бібліографічного запису, куди заносяться предметні рубрики, класифікаційні індекси та додаткові точки доступу, необхідні для аналізу змісту каталогізованого твору/документа. Авторитетний контроль полів б– блоку Формату забезпечується за допомогою авторитетного файлу предметних рубрик, створеного на базі Формату авторитетних записів, і авторитетного файлу класифікаційних даних на основі Формату для класифікаційних даних. У полях аналізу змісту використовуються дані відповідних додатків УКРМАРКу. Окреме місце в доповіді було присвячено б– блоку Формату бібліографічного запису, зокрема його побудові та місцю в структурі Формату, зв'язкам його полів з записами авторитетних файлів заголовків предметних рубрик і класифікаційних записів, а також з полями інших блоків УКРМАРКу, які прямо чи побічно пов'язані з визначенням тематики каталогізованого документа. Також доповідачка зробила короткий огляд Формату для класифікаційних даних як складової частини УКРМАРК – родини форматів: його призначенню, побудові, особливостям, а також можливості ведення на його основі робочих таблиць класифікації.

На початку доповіді н. с. НБУВ О. В. Баркової «Бібліографічний опис електронних ресурсів в УКРМАРК» наголошено на неминучості розвитку та адаптації бібліотечних технологічних процесів, зокрема, каталогізації нового типу бібліотечних ресурсів – електронних ресурсів. Це пов'язане зі стійкою тенденцією збільшення частки електронних ресурсів у загальному документно-інформаційному ресурсі сучасної бібліотеки та підвищеним попитом на них з боку користувачів. Але впро-

вадження процесів каталогізації електронних ресурсів зумовлене низкою об'єктивних, суб'єктивних та технологічних труднощів. Недостатній рівень комп'ютеризації та автоматизації бібліотек і глобальна проблема відсутності доступу до Інтернету складає у працівників бібліотек враження неактуальності завдань обробки електронних ресурсів. Це посилюється психологічним бар'єром у бібліотекарів, пов'язаним із новизною завдань і відсутністю відповідної методологічної бази. Подолання цього бар'єру пов'язане із необхідністю ліквідування комп'ютерної безграмотності та підвищення рівня інформаційної грамотності (стосовно електронних ресурсів) у бібліотечних фахівців. Тому у процесі роботи над тими полями УКРМАРКу, які стосуються опису електронних ресурсів, значну увагу було приділено питанням визначення термінології та розробки типології щодо електронних ресурсів, також усвідомлення специфіки їх бібліографічного опису. Результати досліджень у цих напрямках мають бути відображені у методичних рекомендаціях щодо опису електронних ресурсів в УКРМАРК.

Особливості каталогізації електронних ресурсів зумовлені специфікою опису носіїв та систем доступу, також ідентифікацією електронних ресурсів.

Бібліографічний опис електронного ресурсу умовно можна поділити на наступні частини:

I. Опис інформаційного вмісту.

II. Характеристика ресурсу (тип та розмір).

III. Опис фізичного носія або системи доступу, опис технічних вимог до систем відображення.

IV. Опис режимів доступу, умов розповсюдження та використання.

Для опису інформаційного вмісту ресурсу використовуються основні поля УКРМАРК. Для опису характеристик ресурсу, фізичного носія, технічних умов та умов доступу використовуються спеціально призначені для цього поля: поле кодованих даних: електронні ресурси (135), область специфіки матеріалу (230), примітки до типу електронного ресурсу (336) та до системних вимог (337), електронна адреса та доступ (856). Саме поле 856 вміщує основні елементи опису електронного ресурсу. По-перше, це складові так званого ідентифікатора ресурсу – *URI* (Uniform Resource Identifier), а саме *URN* (Uniform Resource Name) і *URL* (Uniform Resource Locator). Наведено визначення ідентифікатора: «Ідентифікатор – різновид метаданих, однозначно представляє об'єкт для зовнішнього світу. Універсальний ідентифікатор ресурсу складається з універсального імені ресурсу, що ідентифікує сам об'єкт (може бути бібліотечний ідентифікатор, шифр зберігання і т. д.), і універсального покажчика ресурсу, що фіксує мережеву адресу ресурсу (кожного файла об'єкта)». Доповідь викликала зацікавленість у зв'язку з актуальністю і практичною необхідністю освоєння каталогізування електронних носіїв інформації.

Н. с. НБУВ О. Й. Соболевський у доповіді «Конвертування записів з автоматизованих бібліотечно-інформаційних систем в УКРМАРК» обґрунтував доцільність розробки програми конвертора записів з формату Allegro

у формат УКРМАРК, враховуючи технологічно-програмну несумісність процесу конвеєрного складання бібліографічних записів та їх використання користувачами інформаційних ресурсів НБУВ. Викладено алгоритм конвертування з урахуванням усього спектра структурних та змістовних особливостей монографічних, серіальних видань. Висвітлено етапи обробки записів бази даних системи Allegro, програми, які використовуються на кожному етапі, та модель вхідних і вихідних форматів цих програм. Розглянуто особливості роботи програми-конвертора при практичному використанні для обробки великих об'ємів даних. Продемонстровано необхідне програмне забезпечення, яке використовується в процесі конвертування бібліографічних даних з однієї системи до іншої, з внутрішньосистемного формату до УКРМАРКу, що являє собою цінний практичний досвід.

У ході роботи семінару відчувалась творча атмосфера, доповіді, які логічно охопили найважливіші питання, пов'язані зі створенням УКРМАРКу, супроводжувались доповненнями, питаннями, пропозиціями. Серед них доцільно виділити наступні:

- ◆ доповнити пакет документів Національного формату спеціалізованим форматом для видавничої та книготоргівельної справи з необхідним переліком даних, які дозволяють ідентифікувати документ як бібліографічний об'єкт і як товар, котрий можна продати з можливістю функціонування технологічного ланцюга: видавництво – система книгорозповсюдження – бібліотека;
- ◆ розробити інтерактивний електронний посібник-довідник з вивчення та використання УКРМАРКу з необхідним набором інформаційних знань та сучасним програмним забезпеченням.

*Ольга ІСАЄВА,
н. с. НБУВ*

© О. В. Ісасва, 2003

РЕКОМЕНДАЦІЇ міжнародної наукової конференції

«Інноваційна діяльність – стратегічний напрям розвитку наукових бібліотек»

7–9 жовтня 2003 р. в м. Києві Національною бібліотекою України імені В. І. Вернадського спільно з Асоціацією бібліотек України і Радою директорів наукових бібліотек та інформаційних центрів академій наук – членів Міжнародної асоціації академій наук було проведено міжнародну наукову конференцію «Інноваційна діяльність – стратегічний напрям розвитку наукових бібліотек».

На конференції розглянуто комплекс проблем, пов'язаних з розвитком стратегії діяльності наукових бібліотек в умовах переходу до інформаційного суспільства, вдосконаленням структури та змісту інноваційної діяльності бібліотечно-інформаційних установ України, питання створення та використання бібліотечно-інноваційного продукту, нововведення в системі бібліотечно-інформаційної освіти і підвищенні кваліфікації та ін.

Констатувалося, що бібліотеки та інформаційні служби сьогодення розвиваються як інформаційні технопарки – провідні складові інформаційної інфраструктури держави.

Водночас підкреслювалося, що уведення в суспільний та науковий обіг значного інформаційного потенціалу бібліотек України гальмується слабкою матеріально-технічною базою, недостатньо ефективно використовуються вже наявні електронні інформаційні ресурси, зростає гострота проблеми кадрового забезпечення бібліотек.

Зважаючи на необхідність активізації участі бібліотечних установ у формуванні інформаційного ринку в країні, розвитку аналітичного та прогнозно-маркетингового напрямку діяльності бібліотек, у виробленні стратегії та підготовки фахівців із цих питань конференція рекомендує національним та провідним бібліотекам України:

У галузі нормативно-правового забезпечення бібліотечно-інформаційної діяльності

- ▲ активізувати розробку та прийняття нормативних актів щодо інноваційного розвитку бібліотечно-інформаційної сфери;
- ▲ координувати з УкрНДІ стандартизації, сертифікації та інформатики і технічним комітетом № 144 «Інформація та документація», Держкомстатом України діяльність щодо розроблення, погодження та впровадження стандартів з бібліотечної справи та інформації, уніфікації державної статистичної звітності;
- ▲ ініціювати прийняття Закону України «Про міжнародний обмін друкованими і електронними виданнями» для забезпечення дієвішого механізму здійснення міжнародного документообміну;
- ▲ сприяти організації держзамовлення на розробку вітчизняних програмних засобів нового покоління для забезпечення функціонування та розвитку бібліотек як інформаційних технопарків.